

Діана Яблонська

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА, МУЗЕЙНА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗООЛОГА В. П. ХРАНЕВИЧА У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ
(1919-1933 рр.)**

Яблонська Діана. Науково-педагогічна, музейна і громадська діяльність зоолога В.П. Храневича у Кам'янці-Подільському (1919-1933 рр.). У статті охарактеризовано постать вченого-зоолога, професора кам'янець-подільських вишів Василя Полікарповича Храневича у 1919-1933 рр. Аналізуються основні складові його життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності в адміністративному центрі Поділля. З'ясовано його участь в революційних подіях кам'янецької доби Директорії УНР. Висвітлено його педагогічну роботу у Кам'янець-Подільському державному українському університеті та освітньо-науковий досвід у інституті народної освіти. Зокрема, членство та адміністративна робота у Кам'янецькому при ВУАН товаристві, науково-дослідній кафедрі історії та економіки Поділля, публікування у періодичних видання двох інститутів (інституті народної освіти та сільськогосподарський інститут), заміток у місцевій газеті «Червоний кордон» і виконання академічного навантаження природничого циклу. Звернено увагу на його наукові інтереси та значні напрацювання, участь у громадському житті. Зокрема, публікування посібників, підручників та статей зоологічного ухилу, читання актуальних лекцій для населення, проведення тематичних екскурсій.

Показано основні складові його життєвого шляху і драматичної долі на початку 1930-х рр. в часи сталінських репресій. Здійснено спробу прояснити причини арешту та обвинувачення в контрреволюційній діяльності, спрямованої на повалення існуючого комуністичного режиму. Звернено увагу на складність дослідження останніх років його життя і потребу встановлення точної дати смерті.

Ключові слова: Василь Полікарпович Храневич, вчений-зоолог, викладач, Кам'янець-Подільський інститут народної освіти/соціального виховання, Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут наукове товариство, науково-дослідна кафедра, громадська діяльність.

Яблонская Диана. Научно-педагогическая, музейная и общественная деятельность зоолога В.П. Храневича в Каменец-Подольском (1919-1933 гг.). В статье охарактеризованы фигура ученого-зоолога, профессора Каменец-Подольский вузов Василия Поликарповича Храневич в 1919-1933 гг. Анализируются основанные составляющие его жизненного пути и научно-педагогической деятельности в административном центре Подолья. Выяснено его участие в революционных событиях каменецкого времени Директории УНР. Исследовано его педагогическую работу в Каменец-Подольском государственном украинском университете и образовательно-научный опыт в институте народного образования. В частности, членство и административная работа в Каменецком при ВУАН обществе, научно-исследовательской кафедре истории и экономики Подолья, публикации в периодических издания двух институтов (институте народного образования и сельскохозяйственный институт), заметок в местной газете «Красная граница» и выполнения академической нагрузки естественного цикла. Обращено внимание на его научные интересы и значительные наработки, участие в общественной жизни. В частности, публикация пособий, учебников и статей зоологического уклона, чтение актуальных лекций для населения, проведение тематических экскурсий.

Показаны основные составляющие его жизненного пути и драматической судьбе в начале 1930-х гг. во времена сталинских репрессий. Предпринята попытка прояснить причины ареста и обвинения в контрреволюционной деятельности, направленной на свержение существующего коммунистического режима. Обращено внимание на сложность исследования последних лет его жизни и необходимость установления точной даты смерти.

Ключевые слова: *Василий Поликарпович Храневич, ученый-зоолог, преподаватель, Каменец-Подольский институт народного образования/социального воспитания, Каменец-Подольский сельскохозяйственный институт научное общество, научно-исследовательская кафедра, общественная деятельность.*

Історія української вищої школи 1920-х років відображає досить складні і суперечливі суспільні процеси. В умовах становлення радянського державного ладу і непримиримої боротьби з носіями буржуазної ідеології/контрреволюції, орієнтації ідеологічної держави на вузькі класові цінності і пріоритети раніш створені виші перебудовувалися відповідно до вимог такої політики, поступово ставали опорою і рупором комуністичного режиму. Це стосується і Кам'янець-Подільського державного українського університету, який постав на базі Кам'янець-Подільського державного українського університету, який у свій час був опорою і рушієм національного відродження у регіоні. Значна частина університетських вчених продовжила свою науково-педагогічну діяльність в ІНО, зазнаючи змін світогляду, громадянської позиції і свого соціального становища.

Одним із таких науковців, яким довелося послідовно працювати у двох різних системах вищої школи, був подолянин Василь Полікарпович Храневич. Його участь у науково-освітньому процесі, що протікав у Подільському регіоні, ще не повністю з'ясована. Хоча вчені зробили чимало для вивчення життя та діяльності вченого. Передусім заслуговують на увагу праці О.М. Завальнюка¹, В.А. Нестеренка і М.І. Алещенка^{2, 3, 4, 5, 6}. Зокрема, потребує більш ґрунтовного висвітлення його внесок у підготовку фахівців різних спеціальностей, а також слід у науковому і громадському житті, з'ясування життєвої трагедії, спричиненої сталінським тоталітарним режимом.

Метою статті є аналіз основних складових різноманітної науково-педагогічної, музейної і громадської діяльності вченого-природознавця Василя Полікарповича Храневича у вишах Кам'янець-Подільського та з'ясування його трагічної долі, як вияву боротьби сталінщини з інтелігенцією – учасником національного відродження доби Української революції 1917-1921 рр.

Він народився 28 лютого 1887 р. у с. Пирогівці Летичівського повіту Подільської губернії. Батько Полікарп, православний священик, служив у місцевій парафії (помер у 1919 р.), мати Антоніна займалася домашнім господарством. У їхній сім'ї було четверо дітей: Василь, Лідія, Олексій та Софія⁷. Після здобуття початкової освіти у місцевій школі 14-річний Василь вступив до Подільської духовної семінарії, яку закінчив у 1907 р. Однак церковна кар'єра Василя не приваблювала, тому вступив на фізико-математичний факультет (природничий відділ) Харківського університету⁸. Навчався гарно. 1911 року захистив дипломну роботу на тему «Лускокрилі Подільської губернії» і отримав диплом I ступеня⁹. Дипломований фахівець пройшов практи-

ку з луківництва та меліорації боліт при Ризькому політехнічному інституті, виконавши і чималу дослідницьку програму. Для підвищення свого наукового рівня стажувався у вишах Німеччини та Швеції¹⁰. В результаті спілкування з європейськими вченими набув безцінного досвіду та нових знань за фахом.

По завершенні зарубіжного стажування переїхав до Чернігова, де у 1913 р. йому запропонували роботу у департаменті землеробства Чернігівського губерньського земства. У червні 1917 р., під час гучних революційних подій в Україні, переїхав до Києва, де взяв активну участь в організації відділу луківництва управління Київського губерньського земства^{11, 12}. Після захоплення Києва більшовиками молодий зоолог повернувся на Поділля, разом з дружиною Ніною Єфимівною та сином Михайлом прибув до історичного Кам'янець, поселилися за адресою: вул. Чумака, 5 (сьогодні вул. Юхима Сіциньського). 1921 року в сім'ї Храчевичів народилася донька Оксана¹³.

В кам'янецьку добу Директорії працював в департаменті хліборобства Міністерства народного господарства УНР як фахівця з культури боліт та луківництва¹⁴. Згодом його запросили на викладацьку роботу. 24 листопада 1919 р. рада професорів Кам'янець-Подільського державного українського університету (К-ПДУУ) обрала приват-доцентом на кафедру луківництва та кормових культур. Він викладав лекційні курси луківництво та культури рослин на сільськогосподарському факультеті, став членом природничо-математичної секції Наукового товариства, що діяло при університеті. 4 лютого 1920 р. прочитав вступну лекцію на тему «Значення кормової площі», яка отримала позитивну оцінку. У весняному семестрі 1919/1920 н.р. викладав лекції (2 год. в тиждень) та проводив практичні заняття (1 год.) з навчальної дисципліни «Кормові рослини» для студентів-першокурсників сільськогосподарського факультету. У літньому семестрі, який розпочався 2 червня 1920 р., читав для них курс лекцій про «Бобові рослини» (2 год. на тиждень), проводив екскурсії¹⁵.

3 листопада 1920 р. після утвердження радянської влади на Поділлі молодий приват-доцент, який не був причетний до політичної діяльності в добу УНР, залишився у штаті університету. А у лютому 1921 р., коли цей виш було реорганізовано у два незалежних навчальних заклади – інститут народної освіти та сільськогосподарський інститут, В.П. Храчевич перейшов на роботу до сільгоспінституту, який давав можливість реалізувати фах природознавця. Того ж року був обраний головою господарчої ради, яка вирішувала у виші усі без винятку поточні господарсько-фінансові питання, а наступного року – керівником насінневого підвідділу інституту¹⁶.

Не зважаючи на виконання чималої кількості посадових обов'язків, що забирало багато часу, встигав займатися улюбленими науковими дослідженнями, зокрема видав кілька ґрунтовних праць про фауну Поділля («Птахи Поділля»¹⁷, «Свавці Поділля»¹⁸, «Минуле фавни Поділля»¹⁹). За ці чималі досягнення у 1926 р. здобув авторитетну премію ВУАН. Додало популярності й те, що був фундатором Подільської зоологічної школи, сприяв створенню зоологічного музею, у якому знаходилося до 80% зразків фауни регіону. Надалі вчений продовжував наукову діяльність, нарощував свій потенціал. Зокрема, ним були підготовлені і видані: «Курс загальної зоології»²⁰, «Курс систематики тва-

рин для вишив»²¹, «Курс загальної біології»²², «Орнітологія»²³ та ін. Для вдосконалення роботи зоологічного музею спеціально опублікував кілька цінних методичних розробок: «Способи лову та консервування плазунів та земноводних»²⁴, «Виготовлення шкурок земноводних»^{25, 26}. Крім того, з-під його пера вийшли статті: «Матеріали до лепідоптерофауни Поділля»²⁷, «Microlepidoptera» Поділля (переважно Кам'янець-Подільської округи»²⁸, «Матеріали до характеристики шкідливої етномофавни польових культур Кам'яниччини»²⁹, «Матеріали до орнітофауни західних округ України»³⁰ та ін. Загалом на початок 30-х рр. у його доробку нараховувалося понад 20 опублікованих праць.

Був активним членом Кам'янецького при ВУАН товариства, часто виступав з доповідями перед колегами. Ще у грудні 1919 р. на базі Кам'янець-Подільського українського університету запрацювало Наукове товариство (НТ), яке у 1921 р. продовжило існування в системі ІНО. Воно складалося із двох секцій: історико-філологічної та природничих/точних наук³¹, об'єднавши викладачів ІНО та СГП. Утім ця структура виявилася недовговічною і незабаром припинила існування.

Скоріш за все, місцеву владу і керівництво вишу не влаштувала дата заснування цієї організації, пов'язана з К-ПДУУ. Тож відразу після припинення її діяльності викладачі приступили до творення наукового товариства «нового типу», яке б вийшло за межі вишу і об'єднало наукові інтереси усіх краєзнавців Поділля. Цю ідею подав архівіст та історик, професор П.В. Клименко. Спільно з дослідниками та викладачами ІНО – Ю.Й. Сіцінським, В.О. Гериновичем, П.М. Бучинським, Ф.А. Кондрацьким, В.С. Зборовцем, Ю.П. Філем та Ф. Шумлянським він розробляв статут та програму НТ. Усі проекти нормативних документів, як і сама назва – «Кам'янець-Подільське наукове при УАН товариство», були схвалені і прийняті ВУАН до літа 1925 р.³². Відповідно до них, внутрішня структура та склад цієї організації практично нічим не відрізнялися від попередника. Основним завданням секцій було дослідження так званих «білих плям» історії краю, проведення археологічних розкопок, вивчення особливостей клімату регіону та обговорення актуальних проблем в ході різноманітних наукових заходів.

Установчі збори цієї організації відбулися 2 червня 1925 р. Вони обрали тимчасову президію у складі трьох осіб під керівництвом В.П. Храневича (заступники – В.С. Зборовець та Ю.Й. Сіцінський) для підготовки організаційних питань. 21 червня провели другі установчі збори, які прийняли до складу товариства 97 дійсних членів, почесними членами обрали колишнього ректора П.М. Бучинського та Ю.Й. Сіцінського³³. 5 липня 1925 р. на черговому зібранні подільських науковців В.П. Храневича обрали керівником природничо-математичної секції, до якої увійшли понад 30 науковців. Її основним завданням було вивчення рельєфу, гідрографії, геології, флори, фауни і метеорології Подільського регіону³⁴.

28 листопада 1926 р. щорічні загальні збори товариства ухвалили рішення про видання неперіодичного друкованого органу «Записки Кам'янець-Подільського наукового при Українській академії наук товариства» та затвердили його видавничо-редакційну колегію. Робота над підготовкою «Записок»

дещо затягнулася. Тож перший том побачив світ тільки у 1928 р.³⁵. У зв'язку з постановою листопадової (1929 р.) сесії ВУАН про ліквідацію місцевих наукових товариств, на початку 1930 р. Кам'янець-Подільське наукове товариство вимушено припинило своє існування.

Одночасно із роботою у Кам'янець-Подільському при ВУАН товаристві В.П. Храчевич брав активну участь в роботі науково-дослідної кафедри (НДК) історії та природи Поділля, яка мала на меті посилити наукову віддачу вчених. Як відомо, її створили відповідно до постанови Раднаркому УСРР від 26 квітня 1921 р. «Про встановлення загального наукового мінімуму, обов'язкового до викладання» (один з її пунктів гласив: з метою організації навчально-наукової роботи при інститутах відкриваються окремі науково-дослідні кафедри)³⁶ у серпні 1921 р. з ініціативи професора Є.Д. Сташевського^{37, 38}. Її основним завданням було посилити науковий потенціал викладацького складу, активізувати його діяльність в процесі вирішення освітніх завдань, збільшити просянок молодих вчених та залучити його до проведення досліджень з історичних, економічних та культурних аспектів Подільського регіону.

Професор В.П. Храчевич увійшов до секції сільського господарства, очолив підсекцію прикладної зоології. Поряд із ним працювали: професор М.Т. Герашенко, науковий співробітник О.М. Кожухів та аспіранти Й.П. Кобилянський, К.З. Міглюченко, Ю.П. Сластиненко. План роботи підсекції націлював на вивчення орніто-, етнофауни Поділля, риб Дністра, Південного Бугу та інших річок регіону. Науковий колектив НДК мав намір відкрити спеціальний біологічний пункт³⁹. Однак через хвилю репресій, що розпочалася з 1929 р., реалізувати задумане не вдалося. У контексті виконання головного завдання кафедри її члени мали глибоко опрацювати емпіричний матеріал і на його базі виконувати індивідуальні наукові проекти. Тут найкращими були професори П.В. Клименко, І.А. Любарський та В.О. Геринович. Вони працювали над монографіями та паралельно виступали з доповідями під час проведення різноманітних наукових заходів. Аспіранти та авторитетні науковці також виступали зі своїми темами, як перед членами кафедри, так і на спеціальних лекціях для студентів, викладачів і бажаючих громадян.

Крім виконання своїх внутрішніх завдань, кафедра намагалася надавати посильну допомогу різним науково-краєзнавчим осередкам. Так, у 1928 р. В.П. Храчевич разом зі своїми колегами по кафедрі О. Красівським та В.О. Гериновичем надав необхідну підтримку Тульчинському краєзнавчому товариству у створенні метеорологічної станції⁴⁰.

Вчений вів активне громадське життя. Зокрема, читав актуальні лекції для населення, проводив тематичні екскурсії⁴¹. У місцевій газеті «Червоний кордон» часто з'являлися невеличкі замітки дослідника з приводу боротьби з шкідниками полів та садів⁴². Крім того, 1925 року очолив природничий відділ Кам'янець-Подільського музею, займався збиранням для нього нових експонатів. Музей був досить популярний – його відвідували не лише студенти, а й мешканці міста та навколишніх сіл⁴³.

Авторитет вченого був незаперечний. Плануючи дальший розвиток закладу, правління Кам'янець-Подільського ІНО 22 листопада 1929 р. призначило

В.П. Храчевича штатним професором на кафедру зоології⁴⁴, що засвідчило про його неабиякі науково-педагогічні якості. Окрім викладацької роботи, доручили відповідати за якісне вирощування городніх культур в земельному господарстві інституту. Але це був не повний перелік доручень 42-річного професора. Поряд з роботою в ІНО він продовжував викладати і в сільськогосподарському виші⁴⁵, у 1928 р. обрали відповідальним редактором «Записок сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі» (т.5)⁴⁶. Коли 1930 року цей виш реорганізували у Всеукраїнський науково-дослідний інститут птахівництва, то В.П. Храчевича зарахували до нового штату науково-педагогічних працівників, де він значився як професор зоологічних та агрономічних дисциплін.

І не даремно. Адже саме тоді підготовлений ним підручник «Курс загальної зоології» вийшов з друку у Держвидаві України⁴⁷ і став настільною книгою для багатьох сотень студентів-аграрників. Це було перше українське навчальне видання для сільськогосподарських вищих шкіл республіки За цим прийшов ще один великий успіх. 1932 року побачив світ навчальний посібник В.П. Храчевича «Курс систематики тварин для вишів»⁴⁸. Після цього вченого вшанували високою громадською посадою, обравши керівником Всеукраїнського товариства біологів⁴⁹. Він вибудовував сміливі творчі плани, які збирався поширити по всій Україні. Утім на перешкоді стала репресивна політика – наприкінці 1932 р. розпочалися арешти колишніх працівників ІНО, СІУ, яким інкримінували діяльність, спрямовану на повалення радянської влади і реставрацію націоналістичних порядків. До числа заарештованих потрапив і професор В.П. Храчевич.

21 березня 1933 р. працівники прикордонного відділу ДПУ міста Кам'янець-Подільського під керівництвом уповноваженого П.І. Рудомика здійснили обшук у будинку, де мешкала сім'я вченого. Серед речей було знайдено переписку на іноземних мовах, листівки, три іноземні журнали та особисті речі. Рукописи і друкована продукція викликали у чекістів підозру, стали підставою для арешту⁵⁰. Хоча першопричиною цього стали свідчення проти В.П. Храчевича, які незадовго до цього дали під час допитів його колеги М.Т. Геращенко М.Т. (17 березня) та А.А. Марцинюк (3 лютого). З їх слів професор був членом контрреволюційної організації, яка діяла в стінах інституту і поза його межами, маючи на меті збройне повалення радянської влади⁵¹. Саме це інкримінували Василю Полікарповичу у постанові Кам'янець-Подільського ДПУ, датованій 28 вересня 1933 р., про взяття його під варту⁵².

Слідство тривало більше півроку. В результаті виснажливих, із застосуванням фізичного насилля допитів вчений менш як за місяць визнав себе учасником антирадянської організації⁵³. І не тільки. За задумом слідчих коло контрреволюціонерів мало бути значно більшим. Тож від В.П. Храчевича вибивали свідчення на колег. Під час допиту 10 квітня 1933 р. він називає В.О. Гериновича та О.С. Мельника ініціаторами його входження до контрреволюційної групи у Кам'янці-Подільському, а потім погодився з тим, що їхньою основною метою було створення організації «Самостійна Україна», яка повинна була збройним шляхом повалити радянську владу. До цієї групи він «приєднав»: М.М. Баєра, Н.Т. Гаморяк, О.С. Мельник, С.А. Плюйко, М.Т. Ге-

ращенко, О.М. Ретанов, В.П. Живан (з сільгоспінституту); І.А. Любарського, Ю.Й. Сіцінського та Ю.П. Філя (з інституту народної освіти/соціального виховання). Під тиском слідчих він визнав антирадянськими Кам'янець-Подільське при ВУАН товариство та «Записки сільськогосподарського інституту», хоч жодних аргументів не назвав⁵⁴.

У листопаді 1933 р. обвинувачувальним висновком Трійки при колегії ДПУ УСРР по справі В.П. Храневича, № 1296 стало засудження його за статтею 54, п.п.10 і п.п.11 КК РСФСР в антирадянській діяльності⁵⁵ на 5 років концтаборів⁵⁶. Перед відбуванням покарання він пройшов медичний огляд, під час якого було виявлено синці під лівим оком та катар шлунку⁵⁷. Ці симптоми були доказом того, що до підсудного застосували фізичну силу та морили голодом. Разом з тим, матеріали кримінальної справи свідчать, що Василь Полікарпович не мав жодних антирадянських помислів, а тому природно, що у своїх письмових свідченнях не міг назвати жодної антирадянської організації, до яких він начебто був причетний.

Вченому нанесли ще й велике моральне покарання – його праці оголосили «шкідливими» і «націоналістичними», оскільки у них зустрічалась українська наукова термінологія, заборонили до вжитку у навчальному процесі та науковій роботі. Так, наприкінці грудня 1933 р. методична рада Кам'янець-Подільського ІСВ ухвалила постанову «Про шкідливі настанови підручника В.П. Храневича, «Курс загальної зоології» в світлі марксистсько-ленінської методології». Насамперед було зазначено: «Перша ціль автора – дати підручник українською мовою. Але інститут наукової мови в Києві – найактивніший осередок СВУ [Спілки визволення України. – Д.Я.]. Далі підкреслювалося, що це видання базується на буржуазній методології, а широко представлена в ньому «українська термінологія – [це] націоналістичні винаходи автора»⁵⁸. Збори ухвалили: вважати зазначений підручник шкідливим і не допускати до використання в навчальних закладах. Після цього праці вченого стали вилучати з інститутських бібліотек.

Відбуваючи покарання, В.П. Храневич подав апеляцію про дострокове звільнення із заслання. Питання розглядалося у Москві, і завершилося для вченого негативно. 13 квітня 1937 р. у відповідь на його прохання надійшло розпорядження з відділу НКВС СРСР за підписом Голінкова про те, що дострокове звільнення заявника небажане. Перебуваючи у концтаборі, працював на будівництві Біломор-Балтійського каналу, а у 1939 р., після перегляду справи, несподівано отримав ще 15 років виправних робіт і опинився у Воркуті⁵⁹. Подальша доля вченого невідома. У деяких джерелах помилково значиться, що він помер 13 квітня 1937 р.⁶⁰. Утім точної дати кінця його життєвого шляху поки що не встановлено. Відомо рішення, що 23 листопада 1957 р. він був реабілітований управлінням КДБ при Раді Міністрів УРСР по Хмельницькій області⁶¹. В часи «хрущовської відлиги», поряд із ним, були поновлені добрі імена й інших представників професорсько-викладацького складу Кам'янець-Подільських вишів, репресованих за сталінщини.

Отже, український вчений-зоолог В.П. Храневич залишив значний слід у розвитку природознавства і вищої освіти в Україні, виявляючи чималу наукову, викладацьку і громадську активність. Тривалий час працював у двох ви-

шах Кам'янця-Подільського, забезпечував викладання студентам низки природничих дисциплін, був членом Кам'янець-Подільського наукового при УАН товариства та Науково-дослідної кафедри історії Поділля. Високий науковий фах, педагогічну майстерність, свою інтелігентську культуру він віддав батьківщині, розвитку її науково-освітньої сфери, що не було оцінено в роки комуністичної «революції зверху». Як представника «старої» наукової інтелігенції, його було незаконно репресовано і знищено як особистість, вченого-педагога, порядну людину, яка могла принести українському народу ще більше користі, залишивши гарний слід в умах багатьох нових підготовлених фахівців для освітньої і аграрної суспільних сфер.

Примітки:

¹ Завальнюк О.М. Вихідці з Поділля – викладачі Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1921 рр.). // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. Т. 6(8). С. 300-317.

² Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Репресовані викладачі Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2002. Т. 2. С. 149.

³ Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Професор В.П. Храчевич – відомий вчений зоолог Поділля // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Т. 3. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. С. 195-196.

⁴ Нестеренко В.А. Злочин проти совісті: репресії сталінізму проти української інтелігенції та Церкви на Поділлі (нариси). Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. 104 с.

⁵ Нестеренко В.А. Діяльність наукового товариства в Кам'янці-Подільському у 1921-1923 рр. // Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2017. С. 86-91.

⁶ Нестеренко В.А. Етноцид українців Поділля у 30-ті роки ХХ століття // Всеукраїнський інтернет-часопис «Vox populi» URL: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/politika/etnocidukraieincivpodillau30-tirokixxstolititavtornesterenkovalerij>

⁷ Державний архів Хмельницької області, ф. 6193, оп. 12, спр. 5966, арк. 40.

⁸ Там само, арк. 51.

⁹ Завальнюк О.М. Вихідці з Поділля... С. 310.

¹⁰ Нестеренко В.А. Злочин проти совісті... С. 89.

¹¹ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 2, спр. 507, арк. 11.

¹² Завальнюк О.М. Вихідці з Поділля... С. 310.

¹³ Державний архів Хмельницької області, ф. 6193, оп. 12, спр. 5966, арк. 40.

¹⁴ Там само, арк. 51.

¹⁵ Завальнюк О.М. Вихідці з Поділля... С. 310.

¹⁶ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 6, оп. 1, спр. 122, арк. 103.

¹⁷ Храчевич В.П. Птахи Поділля. Огляд систематичний / Вінницька Філія Всеукраїнської бібліотеки України при Всеукр. Акад. Наук (Вип. 5), Кабінет виучування Поділля. Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1925. 65 с.

¹⁸ Храчевич В.П. Ссавці Поділля. Огляд систематичний / Вінницька Філія Всеукраїнської бібліотеки України при Всеукр. Акад. Наук (Вип. 4), Кабінет виучування Поділля. Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1925. 48 с.

¹⁹ Храневич В.П. Минуле фавни Поділля. Шкіці з доби XII-XIX століть / Вінницька Філія Всенародної бібліотеки України при Всеукр. Акад. Наук (Вип. 6), Кабінет виучування Поділля. Вінниця: Віндерждрук ім. Леніна, 1926. 20 с.

²⁰ Храневич В.П. Курс загальної зоології: підручник. Харків: Держвидав України, 1930. 585 с.

²¹ Храневич В.П. Курс систематики тварин для вишів: посібник. Київ: Держвидав України, 1932. 212 с.

²² Нестеренко В.А. Етноцид українців Поділля.

²³ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 1, спр. 2112, арк. 54.

²⁴ Храневич В.П. Способи лову та консервування плазунів та земноводних. Кам'янець-Подільський: шклогограф, 1927. 7 с.

²⁵ Храневич В.П. Виготовлення шкурок земноводних. Кам'янець-Подільський: шклогограф, 1927. 17 с.

²⁶ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 195, оп. 1, спр. 85, арк. 30.

²⁷ Храневич В.П. Матеріали до лепідоптерофауни Поділля // Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1924. Т. 1. С. 77-117.

²⁸ Храневич В.П. Microlepidoptera» Поділля (переважно Кам'янець-Подільської округи // Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1927. Т. 4. С. 47-67.

²⁹ Храневич В.П. Матеріали до характеристики шкідливої етномофавни польових культур Кам'яниччини // Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1928. Т. 5. С. 255-280.

³⁰ Храневич В.П. Матеріали до орнітофауни західних округ України // Записки Кам'янець-Подільської науково-дослідної кафедри історії. Полтава, 1929. Т. 1. С. 5-45.

³¹ Нестеренко В.А. Діяльність наукового товариства в Кам'янці-Подільському у 1921-1923 рр. // Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2017. С. 87.

³² Набок С.В. Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН. До питання дослідження документів співробітників Академії наук України як джерела вивчення історії України // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. пр. за підсумками Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 травня 2003 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, інформ.-вид. відділ, 2004. С. 103.

³³ Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Інститут рукопису, ф. 10, спр. 18954, арк. 2.

³⁴ Філь Ю.П. До історії Кам'янець-Подільського Наукового при УАН товариства // Записки Кам'янець-Подільського наукового при УАН товариства. Кам'янець на Поділлі, 1928. Т. 1. С. 97.

³⁵ Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Інститут рукопису, ф. 10, спр. 18954, арк. 4-5.

³⁶ Підлісний Д.В. Радянська «професіоналізація» вітчизняної вищої школи (1920-1921 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». Харків, 2014. Вип. 51. С. 72.

³⁷ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 1, спр. 246, арк. 12.

³⁸ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 1, спр. 953, арк. 1.

³⁹ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 1, спр. 979, арк. 29.

⁴⁰ Нестеренко В.А. Злочин проти совісті... С. 91.

⁴¹ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 2, спр. 507, арк. 12.

- ⁴² Там само, арк. 7.
- ⁴³ Нестеренко В.А. Злочин проти совісті... С. 91.
- ⁴⁴ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 2, спр. 507, арк. 2.
- ⁴⁵ Там само, арк. 4.
- ⁴⁶ Храневич В.П. Матеріали до характеристики шкідливої етноофавни польових культур Кам'яниччини // Записки Сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1928. Т. 5. С. 255-280.
- ⁴⁷ Храневич В.П. Курс загальної зоології: підручник. Харків: Держвидав України, 1930. 585 с.
- ⁴⁸ Храневич В.П. Курс систематики тварин для вишів: посібник. Київ: Держвидав України, 1932. 212 с.
- ⁴⁹ Державний архів Хмельницької області, ф.р. 302, оп. 2, спр. 507, арк. 11.
- ⁵⁰ Державний архів Хмельницької області, ф. 6193, оп. 12, спр. 5966, арк. 39-39зв.
- ⁵¹ Там само, арк. 68, 71.
- ⁵² Там само, арк. 37.
- ⁵³ Там само, арк. 42.
- ⁵⁴ Там само, арк. 52-53.
- ⁵⁵ Там само, арк. 79.
- ⁵⁶ Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Професор В.П. Храневич... С. 195-196.
- ⁵⁷ Державний архів Хмельницької області, ф. 6193, оп. 12, спр. 5966, арк. 81.
- ⁵⁸ Храневич Василь Полікарпович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wik>
- ⁵⁹ Алещенко М.І., Нестеренко В.А. Професор В.П. Храневич... С. 195-196.
- ⁶⁰ Храневич Василь Полікарпович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wik>
- ⁶¹ Державний архів Хмельницької області, ф. 6193, оп. 12, спр. 5966, арк. 393-394.

Diana Yablonska. Scientific, pedagogical, museum and public activities of the zoologist Vasilyi Hranevich in Kamianets-Podilskyi (1919-1933). The article describes the figure of a zoologist, professor of Kamianets-Podilskyi higher education Vasilyi Polarpovich Khranevich in 1919-1933. His participation in the revolutionary events of the Kamianskyi era of the UNR Directory has been clarified. His pedagogical work at Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University and educational and scientific experience at the Institute of Public Education are highlighted. In particular, membership and administrative work in the Kamianetskyi under the UAS society, scientific department of history and economy of Podillia, publication in periodicals of two institutes (institute of public education and agricultural institute) publication notes on pest control of fields and gardens in the local newspaper «Red border» and performance of academic load of the natural cycle. Attention is paid to his scientific interests and considerable achievements, participation in public life. In particular, he published manuals, textbooks, and articles on zoological bias, gave topical lectures for the population, conducted thematic excursions and headed the natural section of Kamianets-Podilskyi.

The basic components of his life path and dramatic fate in the early 1930s during the Stalinist repression are shown. An attempt has been made to clarify the reasons for the arrest and accusation of counter-revolutionary activity aimed at overthrowing the existing communist regime. Attention is drawn to the complexity of the study of the last years of his life and the need to establish the exact date of death.

Key words: Vasyl Polikarpovich Khranevich, zoologist, teacher, Kamianets-Podilskyi Institute of Public Education / Social Education, Kamianets-Podilskyi Agricultural Institute Scientific Society, Research Chair, Community Activities.

Отримано: 07.06.19